

ZAŠTO ODLAZIMO?

Branka GOLUB
Institut za društvena istraživanja, Zagreb
UDK: 331.556-057.4-053.61(497.5)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 17. 7. 2002.

Istraživanje profesionalnog položaja mladih hrvatskih znanstvenika 1998. godine otvorilo je i pitanje znanstveničkog egzodusa, koje je, prema mnijenju znanstvene i šire društvene javnosti, davno preraslo okvire normalne i poželjne socioprostorne pokretljivosti ove profesionalne grupacije. Analiza slobodnih odgovora na pitanje upućeno ispitanicima na kraju anketnog upitnika o tome što misle, bez obzira na osobne nakane, o odljevu istraživača u inozemstvo pokazala je svu kompleksnost veza društvenog okruženja i uže znanstvene zajednice s fenomenom znanstveničkog *brain draina*. Različiti aspekti odlaska znanstvenika iz zemlje nametnuli su se grupiranjem individualnih odgovora logikom njihova sadržaja. Tako možemo govoriti o emigracijskoj tradiciji, alokaciji resursa u smislu seljenja u prosperitetnija područja, kolanju (cirkulaciji) mozgova, niskom životnom i radno-istraživačkom standardu, ratnoj i poratnoj etiologiji, ali prije svega o neprimjerenom društvenom tretmanu znanosti te o hijerarhiziranom ustroju same znanstveno-istraživačke djelatnosti. Pritom je odnos starijih etabliranih znanstvenika prema mlađima, osobito u funkciji mentorstva, prenošenja znanja i iskustava, posebno naglašen.

✉ Branka Golub, Institut za društvena istraživanja,
Amruševa 8/3, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: golub@idi.hr

"Odlaskom pametnih država (p)ostaje glupa."

UVOD

Što mislite, bez obzira na vaše osobne nakane, o odljevu istraživača u inozemstvo?

Ovo pitanje otvorenoga tipa bilo je postavljeno na kraju upitnika o profesionalnom i društvenom položaju mladih znanstvenika u anketi provedenoj na gotovo 50 postotnom uzorku hrvatskih istraživača mlađih od 35 godina krajem 1998. Ne očekivano sadržajan i velik broj odgovora na ovo pitanje obvezuje me da ga i posebno obradim, unatoč činjenici što je

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

tema *brain draina*, vezana uz ovo istraživanje,¹ već predstavljena javnosti. Dimenzija važnosti i izrazito velike potrebe ispitanika da iskažu svoje mišljenje o tom problemu vidljiva je, primjerice, iz usporedbe s odgovorom na slično pitanje upućeno našim eminentnim znanstvenicima 1995. Naime, na pitanje: Ima li, po vašem sudu, odljev naših znanstvenika u inozemstvo kakvih etički upitnih konotacija? – odgovorilo je 27% (105) istaknutih hrvatskih znanstvenika, dok je na gornje pitanje, upućeno znanstvenom podmlatku, odgovorilo čak 91% ispitanika (761).

Potreba gotovo svakog ispitanika da iskaže svoje stajalište o fenomenu *brain drain* pokazuje u kojoj su mjeri mladi hrvatski znanstvenici i osobno i profesionalno involvirani u stvarnost i problematiku znanstveničkog odljeva. Sadržaji njihovih odgovora upućuju pak na visok stupanj osviještenosti mlađe generacije o tome koliko je ovaj fenomen tek derivat mnogo širih društvenih i političkih okolnosti koje ga proizvode.

Marginalan položaj hrvatske znanosti kao društvene djelatnosti i neadekvatan položaj znanstvenika u sustavu društvenog vrednovanja profesija visoke *input* zahtjevnosti danas je evidentna i javna činjenica. Mladi znanstvenici su zasigurno onaj socioprofesionalni segment koji na razini radnih uvjeta i materijalne valorizacije svoga rada najneposrednije doživljava vrlo nizak društveni *rating*. U opreci između javno deklariranog stajališta o znanosti kao najvažnijem gospodarskom resursu i glavnom pokretaču društvenog razvitka te njezina stvarnog položaja i percepcije kao oblika skupe društvene potrošnje hrvatska je znanost danas, i normativno² i u praksi, djelatnost shizofrene pozicije. Pravo stanje stvari toliko je notorno da je i njegova znanstvena verifikacija gotovo nepotrebna. Međutim, istraživanja postoje, pa je o autsajderskom položaju znanosti moguće govoriti i na temelju znanstveno provjerenih činjenica (Prpić, 1989., 2000.).

RAZLOZI ODLASKA

Jedan od indikatora društvene uloge i položaja naših znanstvenika jest nedostatak društvene potrebe za znanstvenim informacijama i promišljanjima problematike cjelokupnog društvenog realiteta ili nekog njegova segmenta. Zapostavljenost i osjećaj suvišnosti u ovome društvu osnovni je nazivnik na koji bi se mogao svesti velik broj rečenica (poput: Jeftina radna snaga. A kome mi trebamo?) koje su ispisali mladi znanstvenici na kraju našeg anketnog upitnika.

Prije nego što se upustimo u prezentaciju i analizu pojedinačnih odgovora, podsjetit ćemo na neke osnovne karakteristike i nalaze vezane uz nakanu odlaska mladih hrvatskih

znanstvenika u inozemstvo. Istraživanje je tako, primjerice, iskristaliziralo podatak da 63,3% znanstveničkog podmlatka (istraživača do 35 godina) razmišlja kako bi pod određenim uvjetima, i kada bi im se ukazala takva prilika, napustilo sadašnje zaposlenje i otišlo živjeti i raditi u inozemstvo.³ Među njima 139 ispitanika bilo bi spremno prihvatiti jedino posao istraživača/znanstvenika, dok bi 365 ispitanika prihvatilo svaki ponuđeni posao primjeren svojim kvalifikacijama. Povrh toga 28 ispitanika odustalo bi čak i od pozicije koju im osigurava stečena naobrazba, samo kada bi im uspjelo otići.

Koji su razlozi tako visoke spremnosti mladih znanstvenika da napuste zemlju, ali, kao što smo vidjeli, i započetu znanstvenu karijeru te krenu sasvim novim profesionalnim i životnim stazama?

Na prvome mjestu to su ekonomski razlozi – mala plaća, neriješeno stambeno pitanje i općenito nizak životni standard. Čak 90,4% potencijalnih emigranata navodi ovaj segment svoje životne situacije kao važan razlog mogućeg odlaska. Bolji uvjeti znanstvenog rada i stvaralaštva u inozemstvu motivirali bi na odlazak 82,7% ispitanika. Slijede po stupnju važnosti: loš položaj znanosti i znanstvenika u našem društvu (78,0%), veće mogućnosti napredovanja i afirmacije u inozemnoj znanstvenoj sredini (65,8%) te općenito nezadovoljavajuće društvene, ekonomske i političke prilike u nas (57,0%). Razlozi uže socijalne ili individualne ukorijenjenosti kao, primjerice, obiteljski razlozi (26,9%), želja za promjenom načina života (25,9%) i sukobi na poslu (10,3%) mnogo su slabiji motivacijski obrazac za odlazak. Kao što vidimo, u kombinaciji *push* i *pull* motivatora isprepleću se znanstveni i izvanznanstveni razlozi, a jedni i drugi mogu se svesti na inačicu lošeg društvenog i materijalnog položaja naše znanosti.

INDIVIDUALNA VIĐENJA ZNANSTVENIČKOG ODLJEVA

Listajući ispis od 761 iskazanog mišljenja o odljevu istraživača u inozemstvo, postavilo se pitanje kako obraditi ovako pozamašan materijal. Premda je pitanje bilo formulirano tako da isprovocira ispitanika na iskaz o samom fenomenu znanstveničkog odljeva s obzirom na njegovu zabrinjavajuću prisutnost, kako u javnom tako i u užeznanstveničkom mnijenju (jer egzaktnih podataka nema), iskazi u većem dijelu odgovora uglavnom daju sliku o razlozima zašto se odlazi. Kako su razlozi odlaska bili transparentni iz obradbe odgovora na prethodni dio upitnika, grupiranje slobodnih odgovora prema ovoj ključu potvrdilo bi prethodne nalaze. Stoga je trebalo koristiti neke druge mogućnosti koje je pružao ovaj nadasve bogat materijal individualnih odgovora.

Sociološka analiza služi se uopćivanjima, formiranjem grupa, tipova, trendova, no kako je svaki čovjek zasebna jedinka,

ovdje se zbilo obratan smjer: pet do šest navedenih uopćenosti o najčešćim uzrocima *brain draina*, odnosno razlozima odlaska, raspršilo se u tisuću (preciznije rečeno 761) individualnih stajališta, razloga ili objašnjenja. Kako se svi oni ne mogu prikazati u jednom članku, izbor je bio nuždan. Ključ selekcije našao se u samome materijalu, bilo da su se nametali najatraktivniji i najprovokativniji odgovori bilo da su sami odgovori nametali neka grupiranja koja istraživanjem nisu bila predviđena. Korištena grupiranja u daljnjem tekstu treba, međutim, shvatiti uvjetno. Ispitanici su uglavnom nastojali objasniti cjelinu fenomena znanstveničkog odljeva, a grupiranje je rađeno prema dominantnom razlogu, objašnjenju ili stajalištu. Stoga su iskazi jedne grupacije odgovora često kontaminirani i drugim sadržajima. Tekst koji slijedi rad je nastao u koautorstvu sa samim ispitanicima, a s obzirom na formu iskazan je na interesantniji, bogatiji i, napokon, autentičniji način nego što bi to pokazala njegova obradba. Moja se uloga pritom ograničila na pronalaženje smislene niti povezivanja originalnih častica.

Analizu ćemo započeti određenom statistikom iskaza. Iznoseći mišljenje ili stajalište o odljevu naših znanstvenika u inozemstvo, 167 ispitanika koristilo je riječ *mislim*, a povrh toga još 43 ispitanika riječ *smatram*, naglašujući time da je riječ o posve osobnu stajalištu.

Kada smo već kod brojanja riječi, interesantno je pogledati neke ekspresivne riječi koje – uz pozitivno ili negativno opredjeljenje ispitanika – iskazuju i emocijom obojeno stajalište. Tako je, govoreći o odlasku svojih kolega iz zemlje, 40 ispitanika rabilo kvalifikaciju *loše*, 32 ispitanika upotrijebilo je riječ *šteta*, 27 ispitanika riječ *nažalost*, a 22 ispitanika riječ *katastrofa(ino)*. Povrh toga 20 ispitanika misli kako je odljev istraživača *gubitak* za zemlju i hrvatsku znanost, osmero ih smatra kako je odlazak *sramota*, a petero čak *ponižavanje*. Uz frekventne riječi istoga tipa pojedinačno su se pojavljivale: *dramatično*, *tužno*, *tragično*, *neminovno*.

Jesu li ovako obojeni odgovori povezani uz tridesetak posto onih ispitanika koji ne bi bili spremni napustiti zemlju ni pod kojim uvjetima, nismo provjerili. Stvarnost ponekad nameće životna opredjeljenja i odluke koje se općenito ili intimno ne drže pozitivnim ili dobrim, ali se snagom zbilje ipak prihvaćaju. Da je tome tako, drži i 15 ispitanika govoreći o tome kako su znanstvenici *prisiljeni* otići. *Država* ili *vlada* spominju se 78 puta u kontekstu neposredne odgovornosti za stanje koje prisiljava na odlazak.

Riječi pozitivnog ili neutralnog emocionalnog naboja upotrebljavane su rjeđe. O *logičnom* činu govorilo je 30 ispitanika, a *opravdanim* ga drži 23 ispitanika.

Emigracijska tradicija

Aktualni društveni kontekst sa svim svojim strukturnim cjelinama i s pripadajućim specifičnim doprinosima i odgovornostima dopunjuje se s još jednom pretpostavkom današnjeg znanstveničkog odljeva, a to je povijesna činjenica da Hrvatska ima višestoljetnu emigracijsku tradiciju. Od pedesetih godina 20. stoljeća naovamo postoji i znatan, ali nikada točno utvrđen odljev visokoobrazovanog stanovništva. *Ništa novo pod suncem*, rekao bi o današnjem odljevu jedan od ispitanika. Navest ćemo još nekoliko razmišljanja vezanih uz tradiciju i sklonost Hrvata da emigriraju.

Ta je pojava konstanta i ona se može samo smanjiti a nikada ukloniti... Ne treba smetnuti s uma činjenicu da su Hrvati skloni odlascima u zapadne sredine jer se ne mire lako s nevoljama. Činili su to i prije 6-7 stoljeća.

To je prirodna i normalna posljedica višestoljetnog antiintelektualnog shvaćanja i kulture našeg podneblja. Današnja država i vlast te povećani odljev posljedice su toga. Tome nema direktne pomoći. Indirektno treba povećavati kulturni nivo pa možda za 500 godina bude nešto.

Povijest se ponavlja. Okrenimo se budućnosti.

Alokacija resursa

Nezgodna činjenica što smo tek nedavno prošli razdjelnicu koja vrijeme dijeli po godinama okruglih brojeva, navodi nas na to da se moramo pozivati na prošlo stoljeće i u slučaju referiranja na neke ne tako davne godine. Citirat ćemo H. G. Johnsona, koji je, sukladno načelima kozmopolitkog liberalizma, već šezdesetih godina prošloga stoljeća govorio o tome da se *pamet* ponaša kao i novac. *Brain drain* se po obrascu ove teorije tretira kao ljudski kapital koji poput onog monetarnog djeluje sukladno zakonitostima međunarodnog (svjetskog) tržišta. Znanstvenici i drugi izobraženi ljudi, slijedeći svoj interes, kreću se iz regija (i zanimanja) niske produktivnosti u regije (i zanimanja) visoke produktivnosti. Drugim riječima, resursi se alociraju diljem svijeta radi optimalnog efekta, kako za maksimalni svjetski *output* tako i za dobrobit pojedinca.

Za malu i ekonomski ne bogatu zemlju, kao što je Hrvatska, koja s mukom odvaja sredstva za školovanje budućih znanstvenika velika je katastrofa da toliko velik broj znanstvenika odlazi iz zemlje upravo u času kad postanu sposobni vraćati društvu sredstva koje je uložilo u njih. Međutim, isto je toliko velika katastrofa da znanstvenik u ovom društvu od svojih prihoda čak ne može kupiti knjigu koja mu je potrebna za rad, a da ne govorimo o drugim uvjetima rada (npr. instrumentarij). Razvoj duha kad jednom krene ne može stati. I nema ništa prirodnije da svaki duh odlazi tamo gdje će se moći dalje nesmetano razvijati.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Mislim da to nije dobro, ali i to da se u ovakvim okolnostima to ne može spriječiti. Znanost ne poznaje granice zemalja. Tamo gdje je "bolje" (u svakom pogledu) tamo "pamet" ide.

Istraživači trebaju raditi tamo gdje mogu razviti svoj stručno-znanstveni potencijal i ostvariti moralno zadovoljstvo i materijalnu korist, te doprinijeti struci i znanosti kao nadnacionalnim kategorijama. Imam pozitivno mišljenje o odljevu istraživača u inozemstvo, kao logičnoj posljedici njihovog statusa u tuzemstvu.

Svaki čovjek ide tamo gdje mu je bolje. Tek kada je kao pojedinac zadovoljan, može doprinijeti značajnije u zajednici/društvu u kojem živi.

Kolanje mozgova

Kontekst svjetske cirkulacije znanstvenika u funkciji stjecanja novih znanja, spoznaja i iskustava te uspostavljanja međusobnih kontakata i veza neizbježna je i poželjna činjenica suvremene znanosti. Otići, ali i vratiti se u svoju zemlju obogaćen inozemnim iskustvom imperativ je znanstveničkog poziva. *Brain drain* nije negativna pojava ako nije trajan i ako se, po mogućnosti, nadopunjuje s *brain gainom*.

Mislim da je za svaku državu bitno da zadrži svoje znanstvenike, a i da stvori uvjete za kvalitetnu razmjenu znanstvenika. Cirkulacija znanstvenika je poželjna, ali ona ne smije biti jednosmjerna. Kod nas bi trebalo raditi na društvenoj i ekonomskoj afirmaciji znanstvenika i znanosti uopće. Sami znanstvenici tu moraju imati odlučniju ulogu.

Barem jednogodišnji istraživački period potrebno je provesti na inozemnom sveučilištu, jer se tada bolje sagledavaju svi aspekti istraživanja. Međunarodna suradnja iznimno je važna i vrijedna, a pristup *give & take* doprinosi propulzivnosti ideja. Odljev inteligentnih pojedinaca kojima treba izazov događa se i u razvijenijim zemljama od naše. Odljev naših istraživača sasvim sigurno bi se smanjio s povećanjem kvalitete života te omogućavanjem kratkotrajnih boravaka na stranim sveučilištima.

Mislim da bi se odljev istraživača mogao značajno smanjiti boljom međunarodnom suradnjom, osobito s europskim zemljama. Tu mislim na jednogodišnja gostovanja stranih znanstvenika u Hrvatskoj, te ista takva naših znanstvenika u inozemstvu.

Dobro je da mladi istraživači odlaze u inozemstvo i nauče novo. Međutim, nije dobro da tamo i ostanu jer nam njihova znanja mogu pomoći uhvatiti nivo istraživanja ostalog dijela svijeta. Mi, koji ostajemo ovdje, trebamo njihovo znanje, ideje, iskustvo, da bi i sami bolje napredovali u poslu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

To je velika šteta za državu jer odlaze ljudi u koje je utrošeno vrlo mnogo sredstava, a čija je uloga u budućem razvoju RH nezamjenjiva. S druge strane mogla bi se i iz toga izvući i nekakva korist za RH ako se te ljude uspije motivirati na povratak kroz nekoliko godina, jer bi to bio najjeftiniji mogući transfer znanja i tehnologije u RH.

Znanost je internacionalna i bez suradnje, protoka informacija pa tako i odlaska naših istraživača u inozemstvo hrvatska znanost nema napretka. Međutim da odlasci i povratci budu iste učestalosti, barem znanstvenicima s doktoratom trebalo bi pomoći riješiti osnovne egzistencijalne probleme (stambena i financijska satisfakcija); jasno i omogućiti financijsku potporu znanstvenim projektima.

Brain drain nije problem

Iskazi sljedeće skupine ispitanika upućuju na onu vrstu mišljenja koja smatra da odljev znanstvenika i istraživača iz Hrvatske nije zabrinjavajući. Bilo stoga što je to pojava vezana uz bit same profesije bilo stoga što nije alarmantnih razmjera, kao što se u našoj javnosti i u znanstveničkim krugovima pokušava prikazati. Odlazak je načelno stvar individualne odluke i pravo je svakog pojedinca da odlučuje o svojoj sudbini. Znanstvenici su, uostalom, kako je svojevremeno isticao B. Thomas, oduvijek odlazili i ostajali tamo gdje su naišli na najpogodniju klimu za rad i razvitak.

Brain drain? Zar je to uopće problem? Ljudi su slobodni da idu kamo žele; društvo je slobodno da ulaže u kakvu god hoće djelatnost. Zaključak jest: najvažnije jest da sloboda izbora nije oskrvrnuta!

Smatram da je strah od takvog odljeva daleko preuveličan. On je možda razmjeran želji mnogih mladih istraživača, no ni približan mogućnostima znanstvenog angažmana u inozemstvu. Zapadne zemlje imaju dovoljno vlastitih mladih i stručnih ljudi, a mi ipak nismo najpametniji na svijetu!

Ništa loše: ovdje se njihov odlazak neće ni primijetiti, dok će tamo moći zadovoljiti svoje profesionalne i egzistencijalne potrebe. Doduše, time naša država gubi, ali gubi još i više iz puno drugih razloga pa ne vidim zašto bi se trebali uzbuđivati.

Svatko se rukovodi svojim razlozima. To je normalna pojava, nisam protiv odlazaka u svijet i nisam sklon osudi onih koji su se odlučili na odlazak.

Mislim da je izbor mjesta življenja i rada slobodan izbor svakog pojedinca, te da ga u tome ne treba nikako sprječavati, već da ga je važno privući konkretnim beneficijama (naravno, ukoliko ga se želi u svojoj sredini).

Novac je glavni problem

Novac u obliku plaće ili osobnog dohotka koji se isplaćuje znanstvenicima, pogotovo onima na početku znanstvene karijere (znanstveni novaci, mlađi istraživači), na razini je koja nikako ne pokriva niti osnovne životne potrebe. O osiguravanju određenog životnog standarda, usporedo s rješavanjem elementarnih životnih problema kao što je, primjerice, pitanje stanovanja, u takvim uvjetima ne može biti govora. Upravo nedostatak novca na razini zadovoljavanja osnovnih životnih potreba i svijest o potplaćenosti posla kojim se bave, mnogi ispitanici povezuju s (pre)velikim odljevom istraživača u inozemstvo te ga izdvajaju kao glavni ili relevantni uzrok.

Odljeva istraživača će biti sve dok im se ne povećaju plaće u skladu s istima u inozemstvu, dok im se ne stvore mogućnosti za istraživanje (oprema i financijska sredstva), ne riješi stambeno pitanje. Mislim da je prošlo vrijeme da se radi besplatno i stoga podržavam odlazak istraživača.

Neka idu kad ih ne želite ili ne možete zadržati. Tamo kod primanja piše 6.000 kn, ali od tih 6.000 svaki mjesec dajem 3.500 za kredit za stan i tako idućih 15 godina. Pa sad vidite da 6.000 uvijek nije 6.000. Sva sreća da imam neke stvari sređene sa strane inače bi mi ovu anketu sigurno slali negdje van.

Ponižavanje znanstvenika i istraživača vidljivo je svakog 10. u mjesecu na njihovim platnim listićima. Opterećeni ovim problemima teško se mogu posvetiti pozivu koji vole. Ako se situacija u Hrvatskoj uskoro ne bude mijenjala, sigurno će sve više ljudi (mladih) iz Hrvatske odlaziti a možda ću i ja biti među njima.

Svaki komentar je suvišan, jer nam je svima poznato da današnja situacija u hrvatskoj znanosti ne daje sadašnjoj generaciji mladih znanstvenika perspektivu u budućnosti. Naime, većina nas koja se bavi znanstvenim radom, mora još u slobodno vrijeme honorarno raditi da bi mogli živjeti koliko-toliko pristojnim životom. Stoga ne začuđuje činjenica da bez obzira na rodoljublje veliki broj naših znanstvenika odlazi u inozemstvo gdje su uvjeti za rad i život puno bolji.

S obzirom da sam materijalno, zahvaljujući roditeljima, u dobroj poziciji, ne razmišljam o odlasku. Da mi roditelji nisu to omogućili, otišao bih odavno. I sada radim poslove izvan struke (što mi otežava znanstveni rad) da bih omogućio djeci normalan život. Mislim da bi država trebala više cijeniti (i materijalno, i pružanjem lakše mogućnosti napredovanja) mlade istraživače.

Domoljublje

Isticanje domoljublja, prirodnih ljepota i odgovornosti prema svojoj zemlji, s čestim pozivanjem na ne tako davne dane rata i razdoblje borbe za nacionalnu neovisnost uobičajen su okvir

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

s kojim se u iskazanim mišljenjima naših ispitanika povezuje njihovo stajalište o znanstveničkom odljevu. U takvom kontekstu ono je najčešće negativno, a odlazak pojedinaca iz zemlje smatra se nedomoljubnim činom, neodgovornošću prema svojoj zemlji i novcu uloženom u školovanje, pa čak i izdajom. Dug prema Hrvatskoj, obveza sudjelovanja u njezinoj izgradnji, održavanju i ispravnom korištenju prirodnih resursa i ljepota dužnost je svakog pojedinca. S druge strane, pozivajući se na isti referentni okvir, drugi ispitanici smatraju kako se od patriotizma ne može živjeti, a država je institucija koja mora osigurati primjerene životne i profesionalne uvjete kako bi se u njoj ostalo živjeti i raditi.

Velika šteta za našu domovinu i u ekonomskom smislu (obzirom na troškove školovanja koji su uloženi u te kadrove), a i velika šteta da se najveći potencijali ne mogu razvijati u vlastitoj zemlji i time pridonositi njezinu prosperitetu.

U inozemstvu može biti bolje, ali smo odgovorni za društvo koje nam je dano.

To nije dobro za Hrvatsku, ali nije ni nama dobro u Hrvatskoj. Patriotizam nije dovoljan za profesionalnu motivaciju, a ni djeca ga ne mogu jesti.

S obzirom na opću situaciju u društvu, samo me je nedostatak hrabrosti i veliki patriotizam spriječio (ali ni to trajno) da odem u inozemstvo. Divim se svakom tko je to napravio, a još se više divim nama koji smo ostali!!!

Šteta za naše društvo, jer to je uz lijepu prirodu jedino što imamo!

Bez obzira na uvjete života čovjeku je najbolje kod kuće.

Mislim da su naši istraživači stručni i pametni te u inozemstvu lakše dobivaju priliku da iskažu to svoje znanje obzirom na bolji materijalni položaj i mogućnosti rada (oprema, pribor, kemikalije) u inozemstvu. Glavni nedostatak inozemstva je taj što ste uvijek stranac te vas to prati tijekom rada i boravka tamo.

Mladi istraživači većinom odlaze u inozemstvo zbog ekonomskih razloga, jer su njihove plaće neprimjereno niske stupnju naobrazbe. Uvjeti rada (laboratoriji, oprema, literatura) u inozemstvu su povoljniji, ali ostanak nas mladih u Hrvatskoj naša je sveta dužnost. U svojoj domovini potrebno je izboriti se za prosperitet.

Utjecaj rata

Za provođenja ovog istraživanja, krajem 1998., utjecaj rata i ratnih stradanja bio je još vrlo svjež. U većine pojedinaca iz generacije mladih znanstvenika ratno je iskustvo bilo posrednog karaktera, ali je u nekih bilo i vrlo neposredno. Odlazak

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

u takvim okolnostima iz zemlje zahvaćene ratom i njegovom razarajućom opasnošću neki ispitanici smatraju, uza sve druge motive koji su mogli odigrati svoju ulogu, nemoralnim i kukavičkim činom.

Područje na kojem živim i radim izravno je pogođeno ratom, pa su životni i radni uvjeti svedeni na minimum. Posljedice ratnih zbivanja su još uvijek vrlo aktualne a meni će osobno biti prisutne do kraja života. Napominjem da volim svoj posao i Hrvatsku, ali nisam sigurna da ću moći ispuniti kriterije koje propisuje Ministarstvo, a primjenjivi su za cijelu Hrvatsku. Već sam dva puta dobivala otkaz iako imam završena dva postdiplomska studija. Postavljam pitanje sebi i vama: "do kada biti uporan"?

Mnogi su otišli tijekom rata radi straha od mobilizacije, što smatram vrlo nemoralno. U sadašnjim prilikama oni koji odlaze, odlaze radi ekonomskih razloga i boljih uvjeta za znanstveni rad. Mislim da odlazak mladih znanstvenika mora biti privremen jer ova mlada država treba pomoć, pogotovo od takvog kadra. Uostalom nema sretnog emigranta.

Ne iznenađuje činjenica da je odljev značajan, a to je tako zbog opće situacije u zemlji nakon rata, ali i stanja u znanosti (bez stimulacije, loši uvjeti, pomanjkanje materijalnih sredstava, itd.), kao i lošeg statusa znanstvenika.

Društveni tretman znanosti

Uza sve parcijalne i objektivne okolnosti, po prosudbi naših ispitanika, neadekvatan društveni tretman znanosti zauzima prvo mjesto u *etiologiji* prevelikog odljeva hrvatskog znanstveničkog potencijala. Sudbinu znanstvenika na ovim prostorima dugi je niz godina manje-više određivala njihova društvena suvišnost i nekorisnost, a pratio je osjećaj podcijenjenosti i neuvaženosti. Na deklarativnoj (službenoj, političkoj) razini u bivšem je socijalističkom sustavu znanost bila jedan od stožernih (pro)motora ukupnoga privrednog i društvenog razvitka. U stvarnosti je, međutim, politički voluntarizam bio presudan. Tretman znanosti kao društvene potrošnje generirao je i opće društveno stajalište o znanstvenicima kao neupotrebljivoj profesiji. U proteklih dvanaestak godina ništa se bitno nije promijenilo. Način razmišljanja i političkog djelovanja pokazao se mnogo inertnijim i od globalnih strukturnih promjena koje su zahvatile Hrvatsku nakon 1990. U odnosu na prošlu *epohu* stvari su se dodatno pogoršale ratom, neadekvatnom pretvorbom društvenog vlasništva, zamiranjem ili uništenjem čitavih gospodarskih grana, a glave novih *decision makera* funkcioniraju po starom obrascu. Po svom društvenom tretmanu znanost je i dalje u poziciji autsajdera koji nije u mogućnosti ostvarivati svoju imanentnu zadaću generatora novih rješenja niti je u situaciji da konačno

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

postane relevantn(ij)a poluga društvenog razvitka. Štoviše, državna ulaganja u znanost, taj opipljiv indikator njezina društvenog statusa, nikada nisu bila tako skromna. Vrijedi to u odnosu na udio u BDP-u, kao i u odnosu na ukupnu masu sredstava koja su zbog malog udjela i vrlo niske produktivnosti enormno mala.

Odljev istraživača u inozemstvo je izravna posljedica nebrige društva za znanstvene ustanove, znanstvena dostignuća i znanost općenito. Mladi istraživači su prisiljeni tražiti bolje uvjete rada i pravičnije naknade za njihov doprinos znanosti u drugim državama s boljim rejtingom znanstvenika u društvu.

Posljedica je katastrofalnog stava društva i državnih odgovornih institucija prema znanosti i mladima u znanosti. Rad mladih u znanosti osim što je podcijenjen, često je izvrnut ruglu vodećih političara koji kroje naše sudbine. To je glavni razlog odlaska mladih.

Svi su odlasci opravdani! Svi deklariraju kako nas trebaju, a kad nas imaju bacaju nas na cestu. Znanost nije hobi.

Svi oni mladi ljudi koji imaju priliku otići će negdje gdje će moći normalno živjeti od svoga rada, to im zamjeriti nitko nema pravo! Mada su mladi od nekih stvari su već odavno umorni!! Mislim da će rijetki za njima (odnosno nama) barem malo žaliti, osim naših roditelja naravno!!

Ukoliko država ne namjerava suštinski izmijeniti status i standard istraživača, ne treba ih ni stvarati (školovati) jer se tako samo stvara sloj isfrustriranih i nezadovoljnih intelektualaca. Odlazak u inozemstvo je nužno zlo za pojedinca, a prava tragedija za ovu nesretnu zemlju.

Žalosno je da, nakon što se ulažu novci i novci u školovanje mladog čovjeka, tu istu kompletnu osobu, dobije netko drugi, tko nije uložio ništa, samo daje ŠANSU za rad i zarađu. Ali našoj vladi to očito nije problem.

Žalosna pojava, posljedica društvenog statusa znanosti u hrvatskom društvu, koja je potpuno marginalizirana, kao i cjelokupan sustav obrazovanja, kulture i sl.

Usporedbe s drugim profesijama i društvenim grupama

Hrvatsko društvo danas ne cijeni znanje. Niti u kriznoj situaciji nije sposobno i spremno koristiti stečena znanja i sposobnosti (naj)vrednijeg dijela svoje populacije kako bi se što brže revitaliziralo. Ne zna čak iskoristiti niti novac koji je uložilo u školovanje budućih ili već gotovih znanstvenika (stručnjaka i drugih visokoobrazovanih pojedinaca). Takav tretman znanja proizvodi čitav lanac posljedičnih anomalija. Narušeni odnosi među profesijama, zanimanjima i djelatnostima u vrednovanju pojedinaca sukladno veličini i značenju njihovih znanja, sposobnosti i vještina dio su hrvatske svakodnevice. Nerazmjerni rasponi u količini novca od kojeg ljudi žive ne kore-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

spondiraju njihovoj potencijalnoj i stvarnoj društvenoj vrijednosti. Korespondiraju tek s narušenom ljestvicom vrednota, s trenutačnom prosperitetnošću nekih djelatnosti (poduzetništvo na upitnim temeljima kombinirano s polulegalnim dodatnim aktivnostima) ili tek s pukim stupnjem društvene moći osigurane ili stečene drugim sredstvima i kanalima.

Nije problem u malim plaćama, nego u nesrazmjerno malim plaćama znanstvenika s obzirom na druge djelatnosti u Hrvatskoj.

Vjerujem da sadašnja izuzetno loša situacija znanstvenika (profesora, liječnika, istraživača...) ne može još dugo trajati jer je suprotna zdravom odnosu. U protivnom, i ovaj kadar koji već ima visoku izobrazbu otići će u inozemstvo ili raditi u unosnijim kompanijama, a srednjoškolicima će se više isplatiti ostati na SSS obrazovanju i raditi kao obrtnici, otvoriti kafiće, restorane i sl.

U nogometu i drugim sportovima, klub dobiva naknadu za prodanog igrača inozemnom klubu. Te naknade nisu male. Vjerojatno je lakše školovati znanstvenika nego odgojiti nogometaša, s obzirom da takve naknade, u slučaju prelaska znanstvenika, nema.

Smatram da je svaki istraživač koji ode u inozemstvo u pravu, jer prema mojim spoznajama jedino u Hrvatskoj sat rada vodoinstalatera, automehaničara, mesara i sličnih KV radnika vrijedi puno više nego sat rada znanstvenika. Iako je ostvarenje znanstvene karijere u bogatim zemljama teže, isplati se pokušati jer titula docenta ili profesora donosi ugled i vrlo pristojna primanja.

A što drugo preostaje mladim ljudima, tzv. "intelektualnoj eliti Hrvatske" u društvu u kojemu nisu cijenjeni i trebali bi živjeti od sume koju prosječni njemački *teenager* dobije za mjesečni džeparac.

Vlasti je važniji Marko Viduka nego svi asistenti na Sveučilištu! Malo građanske legitimacije, malo pomoći i neki bi ostali. Raditi u inozemstvu najprije znači raditi u struci, a zatim raditi u inozemstvu.

Svatko čini ono što smatra da je najbolje za njega, ali mislim da bi se mladi i sposobni ljudi trebali daleko više angažirati na svladavanju barijera koje onemogućavaju normalan rad i razvoj u znanosti. Neshvatljivo je da često neobrazovani i nekvalificirani ljudi uspijevaju a visokoobrazovani i stručni ne!

Mozak vrijedi dvije marke

Podcijenjenost znanja u društvu, posebice u svakodnevnom političkom i kolokvijalnom govoru, našla je u posljednje vrijeme i svoju metaforu. Potaknuta pomalo nespretnom i mnogima nesimpatičnom sintagmom o *odljevu mozgova*,⁴ rodila se, i to u najvišem državnom zakonodavnom tijelu, izreka da mo-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

zak na tržnici ne vrijedi više od dvije marke po kilogramu. O-sjetljivost na takvo podcjenjivanje vidljiva je u povelikom broju odgovora naših ispitanika.

Sramotno je za našu mladu državu; ali što očekivati kad se na sjednici Sabora naši državnici smiju na izjavu da je "cijena mozga na tržnici 2 DM!"

Recept "mozak za 2 marke": Kada nabuja, mozak se i odlije!

Mislim da je odljev istraživača u inozemstvo sramota za hrvatsku državu te da će tako biti sve dok mozak ne bude skuplji od 2 DM po kili.

Budući da u samom Saboru sjede ljudi kojima ne trebaju "mozgovi" jer ih mogu kupiti za 2 DM/kg, zašto bi oni koji imaju priliku za rad u inozemstvu osjećali ikakvu moralnu obvezu prema zemlji koju takvi vode.

S obzirom na položaj znanosti i znanstvenika u našem društvu, taj odljev i nije velik. Iluzorno je raspravljati s nekim kome (ako sam točno upamtio) kilogram mozga vrijedi 2 DM, a takav direktno ili indirektno utječe na položaj znanosti. U svakom slučaju, ako se stanje značajno ne popravi, pitanje je koliko će dugo znanstvenici trpjeti takvu situaciju.

Znanstveni podsustav

Znanstveni podsustav kao uži okvir znanstvenoistraživačke djelatnosti te profesionalnog djelovanja znanstvenika i istraživača, koliko god bio određen društvenim kontekstom i svim ograničenjima koja iz današnje općedruštvene, političke i gospodarske situacije u Hrvatskoj proizlaze, proizvodi znanstvenički odljev i nekim svojim specifičnostima. Premda se najveći dio problema u znanosti generira iz, pojednostavljeno rečeno, opće društvene besparice, ne mogu se zanemariti i drugi aspekti funkcioniranja znanstvenog podsustava. Organizacija znanstvenoistraživačkog rada, ustroj sveučilišta i nastave, posebice one poslijediplomske, znanstvena politika koja je u raskoraku između lošeg postojećeg zakona o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti i novoga, koji se već dvije godine ne može donijeti, samo su neki od induktora znanstveničkog odljeva nastalih u okviru same znanstvene djelatnosti. Njima treba svakako pridodati sve ono što se kao nedostatak sredstava u znanosti manifestira kroz opće radne uvjete istraživača, nedostatak informacijske i svake druge opreme, lošu opskrbljenost laboratorija i istraživačkih poligona, nedostatak literature, komunikacije sa svijetom i tome slično.

Mislim da je to samo posljedica stvarnih problema znanstvene zajednice u Hrvatskoj – narušavanja autonomije Sveučilišta, krive raspodjele sredstava u znanosti i s time povezanog nepotizma, pomanjkanja znanstvenog integriteta i premale medijske promocije znanosti.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Odljev istraživača će biti prisutan sve dok ne dođe do decentralizacije Sveučilišta, te poštivanja kriterija prilikom napredovanja. Također su nužna i bolja financijska ulaganja iz države i napose, pojačanje kontrole nad komisijama koje provode odluke vezane za Sveučilište i njegove institucije. Time bi se spriječilo nagomilavanje inženjera, magistara, doktora, docenata i profesora vrlo niskih humanih, intelektualnih i znanstvenih karakteristika.

Mislim da će se stopa odljeva u narednih nekoliko godina još više povećati zbog jačeg otvaranja naše zemlje prema upućivanju znanstvenih novaka na studije u inozemstvo. Naši će im standardi tada izgledati još neprofesionalnije i rigidnije.

Bez ikakve sumnje, uvjetovan je lošim financijskim uvjetima, ne samo samih istraživača, nego i istraživačkih projekata koji su katkad neizvodivi bez dodatne materijalne potpore. Osim toga, u brojnim je ustanovama promocija mladih ljudi nepoznanica, a poticaj na rad oskudan.

Svatko ima svoje razloge. Najvažniji su ipak uvjeti za znanstveni rad. Evo, radim skoro dvije godine, a nikad nisam bila na projektu. Jer ih jednostavno – nema. Što vi kažete na to?

Mislim da je to realnost da mladi čovjek ide raditi u boljim uvjetima i za bolji materijalni položaj. Svakako je dobro da naši ljudi odu van na specijalizaciju, pa ako se i ne vraćaju ne bih to tako tragično shvaćala, naročito ako su voljni kroz kontakte ostvariti intenzivniju suradnju sa znanstvenicima koji ostaju. Naime, zbog slabijih eksperimentalnih uvjeta ponekad je dobro ako uspijemo uopće pratiti dostignuća u znanosti postignuta u svijetu.

Hijerarhizirana struktura znanosti – odnos mladih i starijih

Poseban aspekt funkcioniranja znanstvenoistraživačkog rada unutar znanstvenog podsustava proizlazi iz odnosa etabliranih znanstvenika i njihovih nasljednika. Međugeneracijski odnos treba sagledavati u specifičnosti hrvatske znanstvene zajednice koja je godinama bila obilježena starošću. (Pre)stari znanstvenički kadar iz socijalističkog naslijeđa pokušava se tek zadnjih godina, nakon razdoblja moratorija u zapošljavanju, *sanirati* uvođenjem institucije znanstvenih novaka, s njihovom obvezom magistriranja i doktoriranja unutar osam godina. Dobni rascjep između mladih i starih, koji se manifestira nedostatkom srednje generacije znanstvenika, dodatno se potencirao neobvezom znanstvene institucije da uspješno educiranog mladog znanstvenika nakon isteka njegova pripravničkog staža i postizanja doktorata znanosti zadrži u radnom odnosu. Stoga i taj aspekt odnosa unutar znanstvene institucije, doživljen u svojoj svojoj kompleksnosti, mladi znanstvenici apostrofiraju kao jedan od čimbenika znanstveničkog odljeva.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Očito spadaju u pametan i snalažljiv narod pa su našli rješenje iz ove stroge piramidne hijerarhije u kojoj nitko ne može samostalno misliti sve do svoje pedesete a i onda tek ako je onaj iznad njega pokojni, a ostale kolege na istoj razini metlom ne otjera. Moj prijedlog je uvođenje *multi-level-marketing* sistema.

Za mlađe istraživače, po mogućnosti bez obitelji i prije nego navršite tridesetu, vjerojatno bi bio dobar korak. Kod nas postoje barijere napredovanju mlađih (omalovažavanje i strah za vlastite pozicije, nepoznavanje stranih/suvremenih trendova u znanosti) od strane starijih radi kojih je potrebno dosta napora i godina da se izborite za priznanje. Tome treba dodati opterećenost rutinskim poslovima.

Žalosno što se događa, ali mladi ljudi nemaju izbora jer im se ovdje nameću velike količine sporednih obaveza što im ne ostavlja vremena za znanost, loše su plaćeni, ucjenjuje ih se otkazom, tjera na obavljanje tuđih poslova i slično. O-sobno bih više volio ostati u Hrvatskoj, ali to nije moguće.

Slaba motiviranost za rad. Narušena hijerarhija (odnos starijih kolega prema mlađima), zavist u uspjehu i karijeri mlađih kolega, neznanstveni i često neetički odnos prema suradnicima (bitna je karijera, titula, novac i dobar standard, a znanost, istina i etičnost su uglavnom upitni). Treba ostati u svojoj domovini i boriti se istinom i pravdom za bolje sutra.

Stimulacija mladih je vrlo slaba, ali to nije glavni problem. Glavni problem je što ne možemo probiti barijeru koju su stariji stvorili. "Mladi ništa ne znaju i što bi htjeli mi smo godinama pisali doktorat..."

Mi imamo volje, mi smo odlično organizirani, mi govorimo jezike, mi baratamo informatičkim pogodnostima. Nemojte dozvoliti da naša volja izgori, jer ni mi nismo od kamena. Bolje nas iskoristite. Mladi mogu puno više, ako nam pružite mogućnosti i ne sputavate nas ljubomornim glupostima.

Znanstvena područja, privredne grane

Mogućnosti ili šanse za nastavak znanstvene karijere u inozemstvu ovise, uz mnogo drugih činilaca, i o znanstvenom području, disciplini ili užoj specijalnosti kojom se netko bavio ili je za nju educiran. Naši ispitanici posve su svjesni činjenice da se znanstvena karijera, ali i mogućnost zapošljavanja u drugim djelatnostima, mnogo lakše ostvaruje u nekim propulzivnim područjima, primjerice u tehnici, informacijskom pod-sustavu, prirodnim znanostima ili medicini negoli u područjima koja su više vezana uz geografski lokalitet ili užu društvenokulturnu sredinu iz koje dolaze. Tako se pojedinci orijentirani na društvene i humanističke znanosti, pa i znanosti biotehničkog područja, mnogo teže probijaju u drugim socio-geografskim sredinama, te stoga i teže odlučuju na odlazak.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

U humanističkim znanostima je to složenije pitanje, no da sam završila kakvu prirodnu orijentaciju, otišla bih u inozemstvo radi ekonomskih razloga.

Zašto ne? Pa, znanost nema granica. Realno gledajući, u Hrvatskoj nema dovoljno radnih mjesta za sve ljude koji na primjer završe PMF. Neki od njih ili moraju napustiti znanost ili pak otići van. S druge strane, prirodne znanosti u Hrvatskoj ne stoje baš najbolje, tj. u odnosu na svjetski nivo Hrvatska je vrlo, vrlo, vrlo zaostala. I meni je žao što nisam otišla iz Hrvatske kad mi je za to bilo vrijeme. No, još stignem.

To je nesumnjivo štetno za društvo i znanost kod nas. Njima je to valjda bilo jedino ili bolje rješenje u materijalnom ili znanstvenom pogledu. U društvenim znanostima to je nešto manje izraženo, između ostaloga i zato što je potražnja u inozemstvu za takvim profilom manja. Puno se teže afirmirati u inozemstvu. Oni koji su u tome uspjeli mogu biti vrlo zgodna poveznica sa znanstvenicima u svijetu, pomoć kod dobivanja stipendija, nabave literature i slično.

Šteta, ali što drugo očekivati kad fundamentalna prirodna istraživanja imaju kod nas vrlo malu (gotovo nikakvu) primjenu zbog nerazvijene industrije koja pokazuje tendenciju propadanja, a ne razvoja. Fundamentalni istraživač može larpurlartistički raditi u institutu, ali mu je društveni položaj "nepotrebnoga" frustrirajući.

Dio tog odljeva je normalan i dobrodošao. Problem je ako odljev poprima prevelike razmjere (što se može utvrditi istraživanjima poput ovog). U mojoj struci (povijest), koliko znam, nema alarmantnog odljeva. Naši su problemi druge vrste.

Do danas je to za istraživače iz prirodnih znanosti jedini način da ostvare veću afirmaciju u znanosti, uz izvrsne uvjete rada i mogućnosti stjecanja vrhunskih istraživačkih znanja.

Selekcija

Sve migracije kroz prostor i vrijeme, bile one opće, političke ili neke druge specifičnosti, značile su određenu selekciju primarne populacije. Odlazak istraživača u inozemstvo, pogotovo kada je motiviran isključivo znanstvenim i razlozima vezanim za karijeru, također znači selekciju znanstveničke populacije. Redovito odlaze bolji, školovaniji, spretniji, skloniji riziku, prodorniji,...

Iz moje studentske generacije otišli su najbolji!

Radi se o negativnoj selekciji, budući da odlaze odlučniji, ambiciozniji i poduzetniji, dakle oni koji pored darovitosti posjeduju još neke vrijedne karakterne osobine.

Samo oni koji nešto vrijede mogu otići u inozemstvo i raditi u struci. Mislim da je situacija mnogo gora no što na prvi pogled izgleda.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Istraživači koji odlaze i ostvaruju znanstvenu karijeru u inozemstvu svakako su među najsposobnijim mladim znanstvenicima. Za njih taj odlazak znači dobitak u svakom pogledu, naročito profesionalnom te materijalnom. Za zemlju je to naravno ogroman gubitak.

Veći broj mladih ljudi (moje generacije i mladih) otišao je u inozemstvo, bilo u znanstveni rad, bilo u privredu. Uglavnom su otišli u parovima, snašli se, dobili djecu, i ne namjeravaju se vratiti. Radi se o natprosječnim studentima, često iz imućnijih slojeva. Danas bi, da su ovdje, pripadali sloju koji može povući društveni i ekonomski napredak. Njihov je odlazak neizmjeran gubitak za Hrvatsku.

Šteta za Hrvatsku, tim više što se smatra da odlaze samo najbolji, što je donekle uvreda za one koji ostaju i žele napredovati i biti produktivni u Hrvatskoj.

Brain waste

Osipanje znanstvenog potencijala jedne zemlje ne odvija se samo preko njezinih granica već se događa i unutar njih. Sa stajališta nacionalnih interesa prelazak znanstvenika u druge djelatnosti i ne mora biti negativnog predznaka, jer stručnjaci se samo premještaju u propulzivnija gospodarska područja. Sa stajališta znanosti, pak, prelazak u privredu ili neku drugu djelatnost moguće je doživjeti kao veći gubitak i od samog odlaska u inozemstvo gdje pojedinac nastavlja sa znanstvenim radom. Znanost ne poznaje granice i uspješni znanstvenik pridonosi sveukupnomu svjetskom znanju, bez obzira na to gdje se znanošću i istraživanjima bavio.

Mislim da je to prenapuhano. Osobno, držim da je veći problem odljeva istraživača iz znanosti u druge djelatnosti, a ne u inozemstvo.

Budući da današnje društvo ne pokazuje veliki interes za znanost, nije čudno što mladi ljudi teže za nečim novim i boljim.

Najbolji student naše generacije napustio je posao znanstvenog novaka na FSB-u, te se "prebacio" u ekonomiju. To je primjer u tuzemstvu, ali zato mnogo govori.

Velik broj istraživača odlazi u inozemstvo, ali najviše u neznanstvene ustanove (poduzeća), u potrazi za dobrom plaćom i uvjetima života. Žalosno je da se to događa.

Potpuno ih razumijem. Da su moje obiteljske prilike drugačije i ja bih odavno otišao. Gotovo da imam više poznanika u Australiji, Novom Zelandu, Kanadi, Južnoj Africi itd. nego u Hrvatskoj. Međutim, oni se tamo ne zapošljavaju u znanstvenoj instituciji.

Odlasci su vjerojatno poznati u manjem postotku jer je puno ljudi otišlo privatnim "aranžmanima". Uvjetovano prvenstveno ekonomskom situacijom u našem društvu. Još

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

je tragičnije da većina ne radi posao koji je u okviru njihove kvalifikacije odnosno rade uglavnom "lošije" poslove.

Žalosno je kad mladi ljudi zbog materijalnih razloga napuštaju znanstvenu karijeru i prihvaćaju u inozemstvu bilo kakav posao. Nerijetko su to perspektivni istraživači no, posao u znanosti u inozemstvu mogu dobiti uglavnom već afirmirani znanstvenici.

Sugestije (znanstvenoj) politici i društvenoj javnosti

O tome što treba učiniti kako bi se odljev znanstvenika smanjio, ispitanici su u obliku sugestija isticali uglavnom već rečene razloge zašto se uopće i odlazi. Savjeti znanstvenoj, ali i ovoj općoj (državnoj) politici kako da zadrži ovaj potencijalno iskoristiv i nadasve vrijedan dio svoje populacije obuhvaća sve ono što se najopćenitije rečeno može podvesti pod viši životni standard te pogodnije radne i istraživačke uvjete.

Odljev istraživača u inozemstvo ozbiljna je stvar i država bi se morala ne samo zabrinuti već i ponuditi konkretna rješenja za ovaj problem. Takve mjere su hitna stvar, a ne dugoročni plan!

Mislim da bi se poboljšanjem opće situacije u našoj državi, smanjio broj ljudi koji odlaze ili žele otići. Potrebna je daleko veća demokratizacija države, uvođenje prave pravne države, što ona danas nije i samo tako će doći do općeg poboljšanja društvenih, ekonomskih i političkih prilika u nas, što će se reflektirati i na znanost i položaj znanstvenika. Do tada svatko ima pravo tražiti najbolji put za sebe.

Sramota je da mladi znanstvenici naprosto moraju otići iz ove sredine (znanstvene) u nadi da će negdje drugdje (u inozemstvu ili izvan znanosti) moći "bolje" živjeti. Tako postižemo samo to da Hrvatska školuje ljude koji će doprinosti razvoju nekog drugog društva. Da li je skuplje školovati npr. 200 ljudi da bi se ostalo sa 20 stručnjaka (nezadovoljnih i bez adekvatnih uvjeta života i rada), ili je skuplje školovati samo 20 stručnjaka, omogućiti im da zadovoljni rade i ne životare?

Katastrofa za Hrvatsku. Zbog nekoliko stotina DM koliko bi trebalo povećati plaće, gubimo desetke tisuća DM uložених u stvaranje jednog znanstvenika. Ali, onima koji odlaze nije za zamjeriti.

Mladi istraživači uglavnom u inozemstvo odlaze radi boljih mogućnosti znanstvenog usavršavanja, i radi neadekvatne stambene situacije. Mislim da je potrebno što ranije riješiti stambeno pitanje mladih znanstvenika, te uložiti više sredstava u opremu jer bez moderne laboratorijske opreme nema niti značajnijih znanstvenih rezultata.

Potrebno je malo povećati plaće, a smanjiti kamatne stope na kredite (bankovne) pa da si ljudi mogu kupiti stan, auto, literaturu, PC, itd. Vjerujem da bi onda odljev bio puno manji. Općenito, mislim da je svaki odljev ljudi, a pogotovo istraživača, vrlo poguban za svaku zemlju.

Budućnost Hrvatske i njezine znanosti

Kakva nas budućnost očekuje? Hrvatska se nakon svog osamostaljenja, ratnog perioda i tranzicijskih transformacija našla u dubokoj krizi. U društvenom okruženju bremenitom problemima svake vrste rađaju se i nastaju popratne situacije i okolnosti koje će imati još negativniji rasplet i učinak tek u budućnosti. U takvom kontekstu biti *prorok* (prognozer) i *navijestiti* (predvidjeti) što će se dogoditi s Hrvatskom i s njezinom znanostu u budućnosti – ako se neprimjereni trend odlaska visokoobrazovanih znanstvenika i stručnjaka nastavi, pokušali su formulirati i neki od ispitanika.

To je loše za budućnost Hrvatske i njen daljnji razvoj, te mislim da se pretvaramo isključivo u državu potrošača koja kupuje proizvode na zapadu!

Ja sam jedna od mnogih koja će uskoro otići iz Hrvatske. Mislim da mnogi mladi ljudi razmišljaju na isti način. O tome se uopće ne vodi računa – možda tek kad nam instituti, fakulteti i ostale znanstvenoistraživačke ustanove budu prazne i bez kadrova.

Ukoliko se nitko od mladih znanstvenika ne vrati u domovinu, valjda će ta činjenica barem malo skrenuti pažnju na neopravdano zapostavljeni položaj znanosti u društvu, inače prijeti neka vrsta antiintelektualne katastrofe mladoj Hrvatskoj.

Problem nije samo u odlasku nadarenih i obrazovanih ljudi isključivo iz znanstveno-istraživačke perspektive već i kao važnih kogača razvoja društva u kulturološkom, civilizacijskom, demokratskom pa i svakom drugom smislu. To su mladi ljudi željni promjena, a što više ova država treba nego promjena, naravno na bolje.

Duhovno stanje u društvu očituje se upravo u odnosu društva prema znanosti, kulturi i školstvu. U našoj zemlji duhovno stanje je tragično, pa je i logično da mladi istraživači odlaze u inozemstvo. Jasno, posljedice toga su katastrofalne i, na žalost, mogu se sagledati tek kroz 10-20 godina.

Budućnost zemlje, poput Hrvatske, presudno ovisi o njezinom odnosu spram stručnjaka. Sustavna nebriga dat će svoje poražavajuće rezultate u vrlo skoroj budućnosti. Zamislimo se: kako bi se razvijali Japan ili Njemačka nakon II. svjetskog rata da su dopustili "odljev mozgova" kakav je zabilježen u Hrvatskoj?

Nenadoknadiva šteta jer nas u bliskoj budućnosti stavlja u položaj intelektualne kolonije što će se odraziti na ekonomsku stabilnost zemlje, mogućnost integracija, a na kraju konca i same samostalnosti i opstojnosti Republike Hrvatske.

Nastavi li se ova situacija postat ćemo zemlja nekolicine polupismenih milijardera i osamljenih pastira na pašnjacima.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Tragično je da ovoj i ovakvoj Hrvatskoj znanstvenici nisu potrebni. Jednoga dana kada ih ne bude bilo bit će ih mnogo skuplje i teže vratiti nego ih sada zadržati u zemlji. Znanost nije luksuz već potreba.

Smatram da je to jedan od najvažnijih problema u RH jer će se RH kao mala zemlja moći integrirati sa zapadnoeuropskim zemljama tek ako uspostavi kadrove koji će omogućiti intelektualnu komunikaciju i transfer svjetskih znanstvenih informacija i dostignuća u Hrvatsku.

Izreke, poslovice, figuracije

Iskazujući svoje mišljenje o znanstveničkom odljevu, neki su se ispitanici služili i jezičnim šablonama (klišeima) iz svakodnevnog govora ili tradicionalne mudrosti. Koristili su, primjerice, uobičajene izreke, poslovice ili jezične figuracije. Evo nekoliko takvih primjera.

Osobno se nadam da će situacija krenuti na bolje, no mislim da su mnogi mladi izgubili nadu, pa u inozemstvu traže svoje "mjesto pod suncem".

Nažalost, "bez novca nema muzike", što je jasno baš svima, a naročito mladim, pametnim, inteligentnim i vrijednim znanstvenicima, te se "odljev mozgova" može zaustaviti jedino "komunističkim" metodama prisile, što u sadašnjem društvenom uređenju ne bi išlo (nažalost/naradost onih koji cijene 1 kg moždane mase hrvatskog znanstvenika 1,20 DM).

To uopće ne smatram problemom. Svijet sve više postaje globalno selo i očekujem da za stotinjak godina više neće biti državnih granica, pa time niti inozemstva. Svatko je gospodar svoje sreće i ide gdje mu je bolje. Primjer: Europska Unija.

Svatko ima svoj životni put! Ako ga mama neće, traži drugu mamu!

Amerika – nije rad i znoj, postaje Hollywood i Frankie-boy, Disneyland, baseball i rock'n'roll.

Ne može se očekivati da će mladi ljudi vječno čekati da se situacija promjeni na bolje. Nemamo mi znanstvenici deset života!

Mislim da je prevelik, ali ne mislim da je svima nužno bolje, samo nemaju drugog izlaza ili je tuđe voće uvijek slađe, najlakše je pobjeći ako imaš veze, treba se truditi nešto promijeniti i napraviti ovdje; samo kritizirati nije rješenje.

Ljudi idu "trbuhom za kruhom". Kako ovdje preživjeti s plaćom koju imamo ukoliko se ne živi s roditeljima? Kako preživjeti ako imate obitelj s više članova i uz to pratiti suvremena znanstvena kretanja. Novac koji se dobiva na projektima za istraživanja nije niti približno dovoljan. Tko nam jamči stalan posao kad doktoriramo? Ovdje nitko ne

vrednuje naše rezultate (posebno objavljivanje radova u inozemstvu) nego ih stariji "kolege" često nastoje neutemeljeno omalovažiti. Nažalost s obzirom na ovdašnje stanje čini se da je odlazak u inozemstvo dobar izbor.

Epilog

Navest ćemo i neka razmišljanja (prosudbe) o znanstveničkom odljevu koja bi se mogla podvesti pod dominantan način *izričaja* (sarkazam) ili *raspoloženja* u kojem su izrečena (ogorčenost, desperacija). Emocionalna naglašenost ovih završnih razmatranja o znanstveničkom odljevu daje takvim stajalištima o cjelokupnoj problematici vezanoj uz *brain drain* poseban kolorit i težinu!

Sarkazam

Nema problema, mi smo bogata država, kupovati ćemo gotove proizvode nekih drugih manje bogatih država.

Nadasve poražavajuća činjenica; ako pametni ljudi odu u inozemstvo onda po svemu sudeći manje pametni ljudi ostaju ovdje! Retoričko pitanje: Tko je onda nosilac progressa u Hrvatskoj?!

Ništa loše: ovdje se njihov odlazak neće ni primijetiti, dok će tamo moći zadovoljiti svoje profesionalne i egzistencijalne potrebe. Doduše, time naša država gubi, ali gubi još i više iz puno drugih razloga pa ne vidim zašto bi se trebali uzbuđivati.

Mislim da bi trebali otići svi stanovnici, a ne samo istraživači.

Odlaze sanjari, a i ja ću polako!

Koliko država brine o istraživačima, puno ih i ostane u državi.

Naša vlast želi da društveno-političko uređenje ove države bude feudalno. Kada se iz zemlje izbace svi oni koji barem malo koriste svoju glavicu (a nisu inertni) taj će se projekt uspješno realizirati?

Desperacija, ogorčenost

Mislim da je to poražavajuća slika našeg društva.

Ne mislim više ništa. Žao mi je samo što nisam ostala vani kada su mi to nudili. Možda još nije kasno.

Strašno, strašno.

To je sramota !!! Bez ikakvog uloga strane zemlje dobivaju najbolje stručnjake jer samo najbolji odlaze.

Katastrofa!

Ako se pod hitno nešto ne poduzme, svi ćemo otići! A kako i ne bi? Plaće su očajne, a i nakon što doktoriramo

(svi mi na određeno zaposleni) dobit ćemo otkaz. Pa nećemo valjda doma sjediti?

Tužno i istinito.

ZAKLJUČAK

Hrvatski znanstvenici i istraživači u dobi do 35 godina dobna su skupina najvećeg potencijalnog i stvarnog odljeva iz naših znanstvenih institucija. Ispitujući njihovu stvarnu ili tek potencijalnu spremnost na odlazak, bilo u inozemstvo bilo u neku drugu djelatnost, došli smo do podatka da barem dvije trećine mladih znanstvenika razmišlja ponekad ili često i o takvoj mogućnosti. Duboko nezadovoljni životnim i radnim uvjetima, potaknuti nebrigom šire društvene zajednice (politike) za njihove elementarne ali vitalne probleme, svjesni malog ili nikakvog ugleda svoje profesije i nemoćni da nešto promijene na globalnom (društvenom) i užem (profesionalnom i privatnom) planu, velik dio naših ispitanika izlaz ne vidi u aktiviranju svojih znanja, sposobnosti i mladenačke energije na promjeni takvoga stanja, već u *bijegu*. Do njega, naravno, u najvećem broju slučajeva neće doći, ali će nezadovoljstvo primoranošću na život i rad ispod standarda i očekivanja imati svoje posljedice.

Čitajući individualna razmišljanja naših ispitanika o problematici (pre)velikog odljeva svojih kolega u inozemstvo, potvrđuje se na vrlo ekspresivan i slikovit način (pre)duboko nezadovoljstvo koje prožima mladu generaciju hrvatskih znanstvenika. Sagledavajući fenomen znanstveničkog *brain draina* sa svih mogućih aspekata, naši ispitanici duboko su svjesni njegove kompleksnosti i ukorijenjenosti kako u vremenu i prostoru tako i u biti same profesije. Znanstveničke (e)migracije pokreće imanentni i iz biti znanosti proizašao *movens*, ali pokreću ih, nažalost, i drugi čimbenici izvanznanstvenog podrijetla. Ekonomska prisila u obliku niskog životnog standarda i loših ili nikakvih radnih i istraživačkih uvjeta glavni su razlozi zbog kojih su hrvatski znanstvenici u najvećem broju slučajeva spremni na odlazak.

Respektirajući činjenicu da su stanovnici naših geografskih prostora i u prošlim vremenima često emigrirali, a u posljednjih pedesetak godina i s udjelom nezanemarivog broja visokoobrazovanih pojedinaca, u razmišljanjima naših ispitanika možemo naći elemente za tvrdnju da današnji znanstvenički odljev ima i svoju (pre)povijest. U poimanju terminologije kolanja (cirkulacije) mozгова i alokacije resursa unutar nacionalnih i internacionalnih aspekata međunarodnih migracija, odljev hrvatskih istraživača našao je i svoj teorijski okvir.

Sučeljujući mišljenja naših ispitanika o znanstveničkom odljevu, vidjeli smo da ona mogu biti (vrlo) pozitivna i (vrlo)

negativna u odnosu na osobno stajalište prema pojavi. Prepoznajući uzroke i korijene (po)velikog broja odlazaka svojih kolega, neki su ispitanici spremni prihvatiti odlazak kao rješenje, dok drugi smatraju kako se rješenja i izlazak iz današnjeg nezadovoljavajućeg stanja moraju tražiti i nalaziti ovdje.

Detektirajući konkretne i posebne okolnosti koje su poticale ili još uvijek potiču znanstvenike na odlazak, ispitanici su, konkretno, navodili novac kao glavni problem, utjecaj rata i ratnih razaranja, a posebno su naglašivali kompleks društvenog tretmana znanosti i obrazac funkcioniranja znanstvenog podsustava.

Društveni tretman znanosti u obliku totalne ignorancije društva i politike prema ovoj djelatnosti apostrofirani su kroz blokove odgovora koji se mogu svesti na sintagmu "mozak u vrijednosti od dvije marke" ili usporedbu valorizacije znanstvenog rada s nekim drugim profesijama i društvenim grupama.

Najveće zamjerke upućene funkcioniranju znanstvenog podsustava odnose se na hijerarhiziranu strukturu znanosti, a unutar nje na neadekvatan odnos stare generacije etabliranih znanstvenika prema mladima. Neadekvatna ili nikakva suradnja, nekompetentno i nevoljko mentorstvo, strah od konkurencije i bojazan za stečene pozicije, najčešće su navođeni razlozi koji potiču mlade istraživače na razmišljanje o odlasku ili ih stimuliraju pri donošenju takve odluke.

Uz pojavu *brain drain* usko je povezana i pojava *brain waste*. Iz slobodnih odgovora ispitanika dade se zaključiti o njihovoj neposrednoj upućenosti u profesionalne tijekove i životna opredjeljenja u poznatim slučajevima onih koji su otišli. U najvećem broju riječ je o napuštanju započete znanstvene karijere i pronalaženju karijernog obrasca izvan znanosti. U manjem broju slučajeva poznati su i primjeri vrlo uspješnog nastavka bavljenja znanstvenim radom u novim, mnogo povoljnijim i isplativijim okolnostima.

Među mišljenjima ispitanika izdvojili smo i neka rješenja ili konkretne sugestije za izlazak iz aktualne društvene krize, čime bi se postiglo smanjenje (pre)velikog znanstveničkog odljeva. U suprotnom ovu zemlju ne očekuju dobri dani. Put u budućnost s okljaštenim i negativno selektiranim segmentom najškolovanijeg dijela populacije bit će sličan vožnji vlaka čija lokomotiva nije dimenzionirana za broj prikopčanih vagona ili joj je tijekom vožnje ponestalo goriva, pa je morala usporiti ili čak stati.

Na kraju navedimo da ne tako mali broj ispitanika smatra kako treba, unatoč svim nepogodnostima koje danas prate život i rad mladog znanstvenika, ostati u Hrvatskoj i ovdje se (iz)boriti za bolje radne i životne uvjete. Pomanjkanje patrio-

tizma nerijetko su pripisivali onim kolegama koji su otišli. *Ubi bene ibi patria*, zaključio je jedan ispitanik, predstavljajući tako drugi tip stajališta prema istome problemu.

BILJEŠKE

---

¹ Istraživanje profesionalnog položaja i vrijednosti mladih istraživača i znanstvenika provedeno je na uzorku veličine 840 ispitanika u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu u okviru istraživačke teme *Nositelji znanstvenog i tehnološkog razvoja*, voditeljica koje je bila dr. Katarina Prpić. Istraživanje je financiralo Ministarstvo znanosti i tehnologije RH u sklopu programa trajne istraživačke djelatnosti pod nazivom *Društvene promjene i razvoj Hrvatske*. Uzorak i metodološki postupak cjelokupnog istraživanja opisan je u cjelovitom istraživačkom izvještaju (Prpić, 2000.; Golub, 2000.).

² Dvogodišnja neuspjela nastojanja donošenja strategije razvitka znanosti te novoga zakona o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti pokazuju koliko su uloga, položaj i ustroj naše znanstvenoistraživačke djelatnosti još uvijek neartikulirani, kako iznutra (znanstvena zajednica) tako i izvana (društvo i politika).

³ U isto vrijeme čak nešto veći broj (68,0%) ispitanika razmišljao je (ponekad ili često) o mogućnosti napuštanja aktivnog bavljenja znanstvenim radom i o odlasku u neku drugu, isplativiju djelatnost (*brain waste*).

⁴ Izraz *brain drain* ili odljev mozгова pojavio se prvi put 1962. u izvještaju Britanske kraljevske udruge (Muir, 1969.: 35). Njime se, na primjeru britanskih znanstvenika, trasiralo rastuće zanimanje šezdesetih godina za (e)migriranje visokoobrazovanih pojedinaca usmjerenih (uglavnom) prema Sjedinjenim Američkim Državama. Ovaj slikovit izraz postao je otada dio znanstvene terminologije. Njegovu neprimjerenost s obzirom na redukciju ljudske pameti na tjelesni organ te popratne asocijacije koje je izazivao kritizirao je već 1969. B. Thomas na londonskoj Konferenciji o demografskim kretanjima (Vas-Zoltan, 1976.: 13).

LITERATURA

Golub, B. (1998.), Utjecaj tranzicijskih promjena na odljev znanstvenika u inozemstvo, *Sociologija sela*, 36(1-4): 67-88.

Golub, B. (2000.), Potencijalni (profesionalni i vanjski) egzodus mladih znanstvenika. U: K. Prpić (ur.), *U potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja* (str. 129-186), Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Golub, B. (2002.), Motivational factors in departure of young scientists from Croatian science, *Scientometrics*, 53 (3): 429-445.

Johnson, H. G. (1968.), An "Internationalist" Model. U: W. Adams (ur.), *The Brain Drain* (69-91), New York/London, MacMillan.

Muir, J. D. (1969.), Should the Brain Drain be encouraged?, *International Migration*, 7(1/2): 34-50.

Prpić, K. (1989.), *Marginalne grupe u znanosti*. Zagreb, RZ RK SSOH, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

Prpić, K. (2000.), Profesionalni i društveni položaj mladih istraživača. U: K. Prpić (ur.), *U potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja* (str. 21-127), Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Scientists abroad. A study of the international movement of persons in science and technology. (1971.), Paris, Unesco.

Thomas, B. (1968.), "Modern" Migration. U: W. Adams (ur.), *The Brain Drain* (29-49), New York/London, MacMillan.

Vas-Zoltan, P. (1976.), *The Brain Drain. An Anomaly of International Relations.* A. W. Sijthoff, Leyden, Akademiai Kiado, Budapest.

Why Are We Leaving?

Branka GOLUB
Institute for Social Research, Zagreb

Research into the professional status of young Croatian scientists, conducted in 1998, has opened the question of the exodus of scientists. According to the opinions of scientific and wider community, it has long surpassed the limits of normal and desirable socio-spatial mobility of this professional group. At the end of the questionnaire, the participants gave free answers about the drain of scientists to foreign countries, regardless of personal intentions. The analysis showed the full complexity of links of social environment and local scientific community with the phenomenon of the scientists' drain. Various aspects of their departure from the country have emerged by grouping together the individual answers, according to the logic of their content. Thus, one can speak about the emigrating tradition, allocation of funds for transfers to areas of greater prosperity, brain circulation, war and post-war etiology, but before all else, about the unsatisfactory treatment of sciences by the society and about the hierarchical organization of scientific and research activities. In that context, the treatment of younger scientists by the senior, established scientists, particularly in their position of mentors, and in transferring knowledge and experience is especially emphasized.

Gründe für die Abwanderung von Wissenschaftlern

Branka GOLUB
Institut für Gesellschaftsforschung, Zagreb

Anlässlich einer 1998 durchgeführten Untersuchung zur Stellung junger Wissenschaftler in Kroatien wurde auch die Frage nach den Ursachen für die Abwanderung von Wissenschaftlern aufgeworfen, die nach Meinung von Fachkreisen sowie der breiteren Öffentlichkeit schon längst

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 1-2 (63-64),
STR. 115-140

GOLUB, B.:
ZAŠTO ODLAZIMO?

über den Rahmen einer normalen und erwünschten gesellschaftlichen und räumlichen Beweglichkeit, die dieser Berufsgruppe eigen ist, hinausgeht. Der eingesetzte Fragebogen enthielt abschließend die Frage, was der/die jeweilige UmfrageteilnehmerIn ungeachtet der eigenen Zukunftspläne von diesem Abwanderungsphänomen halte; die Analyse der frei formulierten Antworten offenbarte die ganze Komplexität des Bezugs zwischen gesellschaftlicher Realität und der Lage der Bevölkerungsgruppe der Wissenschaftler einerseits und dem Phänomen des Brain-Drain andererseits. Durch eine Systematisierung der Antworten wurden verschiedene Aspekte des Brain-Drain offengelegt. So kann von folgenden Faktoren gesprochen werden: Auswanderungstradition, Verlagerung der Ressourcen in aussichtsreichere Gebiete, Zirkulierung wissenschaftlicher Kräfte, niedriger Standard bezüglich Lebensqualität und Forschungsmöglichkeiten, kriegs- und nachkriegszeitlich bedingte Gründe, vor allem aber ein unangemessener gesellschaftlicher Stellenwert der Wissenschaft sowie die hierarchische Struktur des wissenschaftlichen und Forschungsbetriebs. Hierbei liegt die Betonung auf dem Verhältnis der älteren, etablierten Wissenschaftler gegenüber den jüngeren, zumal im Sinne der wissenschaftlichen Betreuung und des Transfers von Wissen und Erfahrung.